

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: «Το Μάθημα των Θρησκευτικών και η Διδασκαλία του στην Α/βάθμια Εκπαίδευση κατά την Τελευταία Δεκαετία.»

**Επιβλέποντες καθηγητές : Αλέξανδρος Καριώτογλου
Γεώργιος Πασιάς**

**Επιμέλεια: Βασίλειος Κατσιαούνης
Αντώνιος Ματθαϊάκης**

ΒΟΛΟΣ 2008

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 6333/1
Ημερ. Εισ.: 26-06-2008
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΔΕ
2008
ΚΑΤ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	σελ 1
Αναδρομή του μαθήματος των Θρησκευτικών από το παρελθόν	σελ 4
Στόχοι του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ).	σελ 6
Διαμάχη για το εάν πρέπει να διδάσκεται το μάθημα στα σχολεία.....	σελ 10
Λόγοι αλλαγής των σχολικών εγχειριδίων.....	σελ 12
Το ΑΠΣ ΤΟΥ 1992-1993.....	σελ 14
Σύγκριση των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος των θρησκευτικών του 1993 και του 2006	σελ 17
I. Σύγκριση βιβλίων από αισθητικής άποψης.....	σελ 17
II. Σύγκριση των βιβλίων από λογοτεχνικής άποψης	σελ 20
III. Γενική σύγκριση περιεχομένων.....	σελ 21
IV. Σύγκριση δραστηριοτήτων.....	σελ 23
Σύγκριση διδακτικών ενοτήτων.....	σελ 24
Γ ΤΑΞΗ.....	σελ 25
Δ ΤΑΞΗ.....	σελ 26
Ε ΤΑΞΗ.....	σελ 27
ΣΤ ΤΑΞΗ.....	σελ 28
Συμπεράσματα.....	σελ 30
Βιβλιογραφία.....	σελ 33

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το μάθημα των Θρησκευτικών και οι διάφοροι μέθοδοι διδασκαλίας του, αποτέλεσαν σημείο διαφωνίας και προβληματισμού μεταξύ κληρικών, εκπαιδευτικών αλλά και διαφόρων φορέων που αποφασίζουν και επηρεάζουν την εκπαιδευτική κοινότητα και τον τρόπο λειτουργίας της. Η διδασκαλία του δεν αποτελεί μία εύκολη διαδικασία διότι πρόκειται για ένα γνωστικό αντικείμενο που συνδέεται άμεσα με την καταγωγή των μαθητών, το κοινωνικό τους επίπεδο τις αρχές και παραδόσεις που διέπουν την οικογένεια των μαθητών αλλά και τον τρόπο διαπαιδαγώγησης που δέχτηκαν από αυτήν.

Οι λόγοι που συντέλεσαν στη δημιουργία αυτής της εργασίας είναι πολλοί, λόγω της ιδιαιτερότητας του θέματος, και θα μπορούσαν να συνοψιστούν με την ακόλουθη παρουσίαση.

Αρχικά, όπως προαναφέρθηκε το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί ένα δύσκολο γνωστικό αντικείμενο, τόσο για τους μαθητές όσο και για τους εκπαιδευτικούς. Είναι σύνηθες το φαινόμενο εκπαιδευτικοί που καλούνται να διδάξουν το μάθημα των Θρησκευτικών να προβληματίζονται σχετικά με τον τρόπο διδασκαλίας του, λόγω των ελλিপών γνώσεων πάνω στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο. Αυτό το γεγονός παρατηρείται και σε μελλοντικούς εκπαιδευτικούς καθώς φαίνεται από την πλειονότητα των ερωτήσεων προς τους υπεύθυνους πρακτικής άσκησης αλλά και από την άρνησή τους να διδάξουν το συγκεκριμένο μάθημα

Το ερώτημα που γεννάται και που ουσιαστικά αποτελεί το κύριο πρόβλημα των εκπαιδευτικών είναι τι είδους μηνύματα καλούνται να μεταδώσουν μέσα από τις διδασκαλίες του μαθήματος των Θρησκευτικών. Μέσα από μια σύντομη αναδρομή των Αναλυτικών Προγραμμάτων παρατηρούμε ότι το μάθημα των Θρησκευτικών αρχικά ταυτιζόταν με τη διάδοση μηνυμάτων αναφορικά με την επίσημη θρησκεία του κράτους (Χριστιανισμός). Με το πέρασμα του χρόνου όμως, και λόγω της αύξησης του αριθμού των μεταναστών από διαφορετικά πολιτισμικά και θρησκευτικά

περιβάλλοντα προβάλλονται κυρίως μηνύματα αγάπης, φιλευσπλαχνίας, σεβασμού προς το συνάνθρωπο κ.α , τα οποία σχετίζονται με την πλειονότητα των θρησκειών του κόσμου. Αξίζει να σημειωθεί η ύπαρξη ενοτήτων στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που αφορούν άλλες θρησκείες του κόσμου. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν αποτελεί μέρος του αντικειμένου της παρούσας εργασίας.

Το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί μέρος του προγράμματος σπουδών από το 1833 (Εμμανουήλ.Π.Περσελή ,1994, σελ.151). Παρόλα αυτά ακόμη και στις μέρες μας παρουσιάζεται διαφορετικότητα απόψεων για το εάν είναι αναγκαίο να συγκαταλέγεται το μάθημα των Θρησκευτικών στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αρκετοί θεωρούν ότι δεν θα πρέπει να αποτελεί υποχρεωτικό μάθημα, αλλά επιλογής καθώς πολλοί είναι οι γονείς που ζητούν απαλλαγή για τα παιδιά τους από το συγκεκριμένο μάθημα, γονείς κυρίως που δεν ασπάζονται το Χριστιανισμό.

Ένας από τους βασικότερους λόγους που μας οδήγησαν στην εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας αποτελεί και ο βαθμός επίτευξης των στόχων που θέτει το Υπουργείο Παιδείας και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια και τους τρόπους διδασκαλίας που προτείνονται. Παρατηρείται ελλιπής ενημέρωση προς τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς κατά τη φοίτησή τους στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης αναφορικά με συγκεκριμένους τρόπους διδασκαλίας του μαθήματος αλλά και γνώσης του περιεχομένου των εγχειριδίων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται οι καταλληλότερες προϋποθέσεις για την μέγιστη δυνατή επίτευξη των διδακτικών στόχων και να πραγματοποιείται πιο εποικοδομητικά η διαδικασία του μαθήματος.

Όπως αναφέρεται και στον τίτλο της εργασίας , η μελέτη αφορά την τελευταία δεκαετία (1998-2008) κατά τη διάρκεια της οποίας στο μάθημα των Θρησκευτικών υπήρξε αλλαγή σχολικού εγχειριδίου. Το πρώτο εγχειρίδιο διδάχτηκε κατά την περίοδο 1992-2005 και το δεύτερο μοιράστηκε για πρώτη φορά το 2006 (Πηγή Καζλάρη, 1998,σελ 97). Θεωρούμε σημαντικό να

εντοπίσουμε τους λόγους αλλαγής των σχολικών εγχειριδίων καθώς και τα νέα μηνύματα που προσπαθεί να περάσει στους μαθητές. Όπως γίνεται σαφές θα ακολουθήσει στο πρακτικό μέρος της εργασίας μια σύγκριση ανάμεσα στα δύο βιβλία επισημαίνοντας τις διαφορές μεταξύ τους αλλά και τονίζοντας τόσο τα θετικά όσο και τα αρνητικά στοιχεία τους.

Με τη συγκεκριμένη μελέτη επιδιώκεται να δοθούν απαντήσεις σε σημαντικά ερωτήματα που απασχολούν έντονα τόσο τους μελλοντικούς όσο και τους εν ενεργεία εκπαιδευτικούς. Ακόμη ο προβληματισμός των αναγνωστών της εργασίας σε θέματα κυρίως πρακτικού χαρακτήρα που είναι σημαντικά και άξια προσοχής αλλά δεν λαμβάνονται υπόψη κατά τη διάρκεια μιας διδασκαλίας Θρησκευτικών. Επίσης, λόγω του γεγονότος ότι ένα μεγάλο μέρος της μελέτης αφορά τη σύγκριση των δύο σχολικών εγχειριδίων, σκοπός μας είναι να προβούμε στην κριτική τους και τη διεξαγωγή συμπερασμάτων.

1. Αναδρομή του μαθήματος των Θρησκευτικών από το παρελθόν.

Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία για αιώνες υπήρξε αναμφισβήτητα ένα αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής ζωής ακόμη και κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στο γεγονός αυτό βασίστηκε και η εισαγωγή του μαθήματος των Θρησκευτικών στο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα. Από την περίοδο εκείνη έως και το 1833 υπάρχουν ελλιπή στοιχεία σχετικά με το εάν το μάθημα των Θρησκευτικών περιλαμβανόταν στο επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Ωστόσο καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του χρονικού διαστήματος οι Έλληνες ιεράρχες και κληρικοί συνέβαλλαν ουσιαστικά στον Αγώνα εναντίον των Τούρκων παρά τη διαφωνία του Πατριαρχείου για αυτή τη στάση, κάτι το οποίο προκάλεσε τη δημιουργία ισχυρών δεσμών ανάμεσα στην Ελληνική Ορθόδοξη θρησκεία και το κράτος (Α' Εθνοσυνέλευση Επιδαύρου ,Τίτλος Α, τμήμα Α, παράγραφος α').

Ο Αντιβασιλέας Georg von Mauer, ο αρχιτέκτονας του Αναλυτικού Προγράμματος της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη την ύπαρξη μακροχρονίων δεσμών μεταξύ της Εκκλησίας και της ελληνικής εθνικής παράδοσης όρισε την «Κατήχηση» ως μάθημα στο σχολικό Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η «Κατήχηση» περιλάμβανε ιστορίες τόσο από την Παλαιά όσο και από την Καινή διαθήκη. (Χ. Χαρίτος, 2007,σελ 56). Το έργο της διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών το είχε αναλάβει το κράτος ,αφού ήταν ο μοναδικός φορέας που μπορούσε να διδάξει στους νέους μαθητές την πίστη των πατέρων τους και του έθνους. Μέσω της συγκεκριμένης διδασκαλίας επιδιωκόταν κυρίως η ενίσχυση του ήθους των νέων με άμεσο σκοπό την υπακοή τους προς την εξουσία. Τα πρώτα προβλήματα δεν άργησαν να εμφανιστούν αφού μόλις το 1854 μια Υπουργική εγκύκλιος διαμαρτύρεται ότι αρκετοί από τους δάσκαλους της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης παραμελούν επανελληνμένως το μάθημα των Θρησκευτικών. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της ελλιπούς πληροφόρησης τόσο σχετικά με τα σχολικά βιβλία όσο και με την πρακτική διδασκαλία του μαθήματος.

«Το έτος 1894 καταρτίστηκε το νέο σχολικό Αναλυτικό Πρόγραμμα για όλα τα μαθήματα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης έπειτα από ανάθεση του Υπουργείου Παιδείας σε παιδαγωγούς που μόλις είχαν επιστρέψει από τη Γερμανία. Για ακόμη μία φορά ούτε οι σκοποί αλλά ούτε και οι επιδιώξεις δεν ορίζονται εμφανώς ,ωστόσο όμως ορίζονται ποιες ιστορίες από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη πρέπει να διδάσκονται στους μαθητές ανάλογα με την ηλικία τους. Τη διδασκαλία της Κατήχησης ενισχύουν εκκλησιαστικοί ύμνοι ,αναγνώσματα του Ευαγγελίου καθώς και στοιχεία Γεωγραφίας των Αγίων Τόπων.» (Εμμανουήλ Π.Περσελή, 1994 σελ 157)

Οι αλλαγές στην εξουσία είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργούν συνεχείς μεταρρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης .Έτσι το 1913 με την άνοδο των φιλελευθέρων στην εξουσία καταρτίστηκε το νέο σχολικό Αναλυτικό Πρόγραμμα για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Σε αυτό εμπεριέχονταν αλλαγές κυρίως ως προς το διδακτικό υλικό, αλλά αυτό που είναι άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι για πρώτη φορά στην τελευταία τάξη του Δημοτικού σχολείου πραγματοποιείται διδασκαλία ορισμένων στοιχείων των άλλων παγκοσμίων θρησκειών. Σημαντικό θεωρείται επίσης το ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα της Θρησκευτικής αγωγής υπήρξε η βάση όλων των αναλυτικών προγραμμάτων που ακολούθησαν. (Εμμανουήλ Π.Περσελή, 1994 σελ 159)

Από την περίοδο του 1913 έως και το 1976 δεν παρατηρήθηκαν αξιοσημείωτες αλλαγές σε σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα της σχολικής θρησκευτικής αγωγής και της μεθόδου διδασκαλίας ώστε να διατυπωθούν. Τέλος όσον αφορά την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση το 1976 σχεδιάστηκε το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα για το μάθημα των Θρησκευτικών το οποίο προκάλεσε σωρεία αλλαγών τόσο στα σχολικά εγχειρίδια όσο και στον τρόπο διδασκαλίας. Σαν κύριο σκοπό θέτει οι μαθητές και οι μαθήτριες να μάθουν να ζουν την χριστιανική ζωή και να εφαρμόζουν τις χριστιανικές αρετές στην καθημερινή τους ζωή. Βέβαια κάτι τέτοιο απαιτούσε οι δάσκαλοι των θρησκευτικών να έχουν ενεργή σχέση με την ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία

ούτως ώστε να αποτελούν με τη συμπεριφορά τους και τα πιστεύω τους το καλό παράδειγμα για τους μαθητές της σχολικής κοινότητας.(Εμμανουήλ Π.Περσελή, 1994, σελ 199). Οι αλλαγές από το 1998 έως το 2008 αποτελούν το κύριο θέμα της εργασίας και θα αναλυθούν διεξοδικά τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό τομέα στο υπόλοιπο μέρος της μελέτης.

2. Στόχοι του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ).

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να παραθέσουμε τους σκοπούς της διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών όπως καταγράφονται στο διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγράμματος σπουδών από το υπουργείο Παιδείας. Σύμφωνα με αυτό λοιπόν ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος θρησκευτικών εντάσσεται στο γενικό σκοπό της εκπαίδευσης δηλαδή στη διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Πιο συγκεκριμένα η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών συμβάλει (σύμφωνα με το ΑΠΣ) :

- Στην απόκτηση γνώσεων γύρω από τη χριστιανική πίστη και την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.
- Στην ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης.
- Στην προβολή της Ορθόδοξης πνευματικότητας ως ατομικού και συλλογικού βιώματος.
- Στην κατανόησή της χριστιανικής πίστης ως μέσου νοηματοδότησης του κόσμου και της ζωής.
- Στην παροχή ευκαιριών στους μαθητές για θρησκευτικό προβληματισμό και στοχασμό.

- Στην κριτική επεξεργασία των θρησκευτικών παραδοχών, αξιών, στάσεων.
- Στην διερεύνηση του ρόλου που έπαιξε και παίζει ο χριστιανισμός στον πολιτισμό και την ιστορία της Ελλάδας και της Ευρώπης.
- Στην κατανόησή της θρησκείας ως παράγοντας που συντελεί στην ανάπτυξη του πολιτισμού και της πνευματικής ζωής.
- Στην επίγνωση της ύπαρξης διαφορετικών εκφράσεων της θρησκευτικότητας.
- Στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων και των μεγάλων σύγχρονων διλημάτων.
- Στην ανάπτυξη ανεξάρτητης σκέψης και ελεύθερης έκφρασης.
- Στην αξιολόγηση του χριστιανισμού ως παράγοντα βελτίωσης της ζωής των ανθρώπων.

Το μάθημα των θρησκευτικών παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές προσεγγίσεις της διδακτέας ύλης, μέσα από την ανάπτυξη ποικίλων διαθεματικών δραστηριοτήτων. Οι διαθεματικές δραστηριότητες, κατά τον σχεδιασμό των οποίων λαμβάνονται υπόψη τόσο το περιεχόμενο της ύλης όσο κι οι διδακτικοί στόχοι, μπορούν να πραγματοποιηθούν είτε μέσα στην τάξη είτε εκτός του σχολείου. Οι συγκεκριμένες δραστηριότητες έχοντας ως αφετηρία το διδασκόμενο μάθημα προωθούν τη διαθεματική προσέγγιση συνδέοντας τα θρησκευτικά με ζητήματα που αφορούν άλλες επιστήμες ή ακόμα με γεγονότα και καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Έτσι μέσα από αυτή τη προσέγγιση εμπεδώνονται με συστηματικότερο τρόπο οι βασικές έννοιες του μαθήματος των Θρησκευτικών.

Παρακάτω αναφέρουμε ορισμένες δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το μάθημα των Θρησκευτικών και παρουσιάζουν τόσο θεματικό όσο και διαθεματικό χαρακτήρα:

- Επεξεργασία κειμένου .
- Επεξεργασία βιβλικών και πατερικών κειμένων .
- Εργασία με έργα τέχνης και μνημεία .

- Σύνταξη ερωτηματολογίων/πραγματοποίηση ερευνών.
- Πραγματοποίηση συνεντεύξεων .
- Δραματοποιήσεις /αφηγήσεις/ παρουσιάσεις/ κατασκευές.
- Χρήση εποπτικού υλικού, πρόσβαση στο διαδίκτυο.
- Επισκέψεις σε μνημεία, μουσεία κ.ά.

Σε ότι αφορά την επεξεργασία κειμένου η ανάλυση της δομής των κειμένων (αγιογραφικών, υμνολογικών, μαρτυριών) βοηθά τους μαθητές να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τον προφορικό καθώς και το γραπτό τους λόγο και να συνειδητοποιήσουν τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας.

Σε ότι αφορά το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, με τη διδασκαλία των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο επιδιώκεται οι μαθητές :

- Να γνωρίσουν βασικές παραστάσεις, έννοιες και σύμβολα της Ορθόδοξης πίστης και ζωής.
- Να αντιληφθούν την αγάπη του Θεού προς τον άνθρωπο και τον κόσμο .
- Να ανακαλύψουν τη σημασία και την επικαιρότητα του Ευαγγελίου για την προσωπική και κοινωνική ζωή και τον πολιτισμό .
- Να καλλιεργήσουν πνεύμα έμπρακτης αλληλεγγύης, ειρήνης και δικαιοσύνης, σεβασμού της θρησκευτικής ιδιαιτερότητας και συνύπαρξης με το "διαφορετικό".
- Να εκτιμήσουν την ανάγκη σεβασμού και προστασίας του περιβάλλοντος ,καθώς και της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου μας και γενικότερα της ανθρωπότητας .
- Να κατανοήσουν τι σημαίνει να είναι κάποιος ενεργό μέλος εκκλησιαστικής κοινότητας.

Για την επίτευξη των παραπάνω σκοπών, στο ΑΠΣ παραθέτονται κάποιες μεθοδολογικές προσεγγίσεις καθώς και το διδακτικό υλικό το οποίο μπορεί να έχει στη διάθεσή του ο εκπαιδευτικός.

Αναφορικά με τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις γίνεται σαφές ότι η μέθοδος της διδασκαλίας θα πρέπει να ξεκινάει από τις εμπειρίες και τα προσωπικά βιώματα των μαθητών έτσι ώστε αυτοί να οδηγούνται στον προβληματισμό και να μην προσφέρονται έτοιμες απαντήσεις και θέσεις. Ουσιαστικά προωθείται η ενεργητική-ανακαλυπτική μάθηση. Επίσης επειδή είναι απαραίτητη η διαλογική συζήτηση και συνεργασία ανάμεσα στους μαθητές ενδείκνυται ως καταλληλότερη η εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας η οποία συνοδεύεται από την ανάλογη διαμόρφωση της τάξης.

Στο ΑΠΣ επίσης περιλαμβάνονται και τρεις προτεινόμενοι μέθοδοι διδασκαλίας οι οποίοι προσφέρονται για το μάθημα. Αυτοί είναι η παραγωγική (από το γενικό προς το επιμέρους), η επαγωγική (από το επιμέρους στη γενίκευση) και η ερμηνευτική (κατανόηση και ερμηνεία των αντικειμένων που ερευνώνται, όπου αυτό είναι δυνατόν). Σε ότι αφορά τη πορεία διδασκαλίας που θα ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός οι οδηγίες περιορίζονται μόνον στην διαμόρφωση ενός κατάλληλου κλίματος μέσα στη τάξη και στη αύξηση της ενεργητικής συμμετοχής των μαθητών στη διαδικασία της διδασκαλίας, μέσα από την εργασία τους σε μικρές ομάδες.

Σχετικά με το διδακτικό υλικό το οποίο προτείνεται από το ΑΠΣ, πέρα από τη χρήση του σχολικού εγχειριδίου ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη χρήση οπτικοακουστικών μέσων. Με τη χρήση των μέσων αυτών τα γεγονότα της χριστιανικής πίστης αισθητοποιούνται και έτσι επιτυγχάνεται η ουσιαστικότερη κατανόησή τους από όλο και περισσότερους μαθητές σε μία τάξη. (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>).

Έτσι μπορούμε εν κατακλείδι να συμπεράνουμε συνοψίζοντας πως το μάθημα των Θρησκευτικών βρίσκεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα και είναι από την πολιτεία ενταγμένο στην εκπαίδευση για να προωθεί και να υπηρετεί τις βασικές αρχές και στόχους για την Παιδεία, όπως αυτοί κατοχυρώνονται από το Ελληνικό Σύνταγμα. Έχει ως στόχο τη διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών, συμβάλλοντας με τις γνώσεις που παρέχει στην κριτική ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης, στο σεβασμό και τη συνύπαρξη με τη θρησκευτική ετερότητα, στην έμπρακτη αλληλεγγύη, γεγονότα που ισχύουν

και για τα περισσότερα μαθήματα του σχολείου. Επίσης προσπαθεί να προωθήσει και να αναδείξει την έννοια του σεβασμού αλλά και μέσα από δραστηριότητες να περάσει μηνύματα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την πολιτιστικής κληρονομιάς. Ακόμη οι μαθητές καλούνται να γνωρίσουν το Χριστιανισμό ως βιβλική ιστορία και βιβλικό λόγο, ως ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, ως πολιτιστική έκφραση. Καλούνται τέλος να γνωρίσουν την πορεία του Χριστιανισμού στην ιστορία και την παρουσία του στον σύγχρονο πλουραλιστικό και ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο μας. (Νίκας Α, σελ 111.)

3. Διαμάχη για το εάν πρέπει να διδάσκεται το μάθημα στα σχολεία

Παρόλα αυτά τα δεδομένα και συμπεράσματα, εξακολουθεί να υπάρχει προβληματισμός και διαφωνία για το εάν θα πρέπει να διδάσκεται το μάθημα των Θρησκευτικών στα σχολεία σήμερα. Αυτός είναι είτε «εσωτερικός», και διεξάγεται μεταξύ των θεολόγων ή των δασκάλων των Θρησκευτικών με αντικείμενο τον θεολογικό αυτοπροσδιορισμό των διδασκόντων και του μαθήματος, είτε «εξωτερικός», και εξαντλείται τις περισσότερες φορές σε παρεμβάσεις κληρικών και λαϊκών θεολόγων, διανοουμένων και στοχαστών, πολιτικών επιστημόνων, νομικών και υπερασπιστών των δικαιωμάτων του ατόμου, που στοχεύουν είτε στην υπεράσπιση είτε στην αμφισβήτηση ή και απόρριψη του θρησκευτικού μαθήματος. Οι διαμάχες λαμβάνουν χώρα σε πολλά μέρη του κόσμου με διαφορετικό πολιτικό και ιστορικό παρελθόν και παρόν, με ποικίλες πολιτισμικές επιρροές και ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Έντονες παρεμβάσεις και κριτική πάνω στο συγκεκριμένο θέμα συνηθίζεται να κάνουν και ιεράρχες που έχουν απήχηση σε πιστούς αλλά και σε μεγάλες ομάδες πληθυσμού.

Στις άλλες χώρες η διαμάχη επικεντρώνεται στο θεμικό της διδασκαλίας του μαθήματος στα δημόσια σχολεία ,ενώ στην Ελλάδα αφορά την νομιμότητα της κατ' αποκλειστικότητας υποχρεωτικής διδασκαλίας του μαθήματος κατήχησης και διδασκαλίας της ορθόδοξης πίστης. Οι υπερασπιστές της

άποψης για τη μη κατάργηση του μαθήματος επικεντρώνουν την επιχειρηματολογία τους κυρίως στην θρησκευτική ομοιογένεια του ελληνικού πληθυσμού, καθώς το 96 % του ελληνικού πληθυσμού είναι ορθόδοξοι χριστιανοί), τους πατροπαράδοτους δεσμούς Εκκλησίας και έθνους που κατοχυρώνονται και συνταγματικά (και που εν πολλοίς ερμηνεύονται από την συνεισφορά της Εκκλησίας στους εθνικούς αγώνες), καθώς και το κατοχυρωμένο δικαίωμα θρησκευτικής ελευθερίας που τους δίδουν οι Ευρωπαϊκές Συμβάσεις, να παρέχουν στα παιδιά τους θρησκευτική αγωγή. (Π. Καλαϊτζίδης ,2004)

Η άλλη πλευρά ,που ασπάζεται την άποψη πως το μάθημα δεν πρέπει να εμπεριέχεται στο αναλυτικό πρόγραμμα, επιχειρηματολογεί κατηγορώντας το για τον μονοφωνικό κατηχητικό του χαρακτήρα, στον οποίο διακρίνουν δογματικό διαποτισμό, παραβίαση της αρχής της ανεξιθρησκίας και της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως, καθώς και πλήρη ασυμβατότητα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ δεν λείπουν και οι κριτικές για εθνοκεντρισμό και εγκλωβισμό στην μονοπολιτισμικότητα. Δηλαδή πρόκειται ουσιαστικά για μία κλασική διαμάχη συντηρητικών και εκσυγχρονιστικών απόψεων.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι υπερασπιστές του μαθήματος επιμένουν συνήθως στην διατήρηση των κεκτημένων, χωρίς κριτικό αναστοχασμό και γόνιμο διάλογο, ενώ οι επικριτές του προτείνουν ριζικές αλλαγές προς την κατεύθυνση είτε του θρησκευσιολογικού μαθήματος είτε της προαιρετικότητας, εάν διατηρηθεί ο ομολογιακός του χαρακτήρας. Έτσι η κύρια επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται ανάμεσα στα δύο «στρατόπεδα» βασίζεται κυρίως στην ασυμβατότητα του μαθήματος, στην κατηχητική του εκδοχή, με τις ευρωπαϊκές – και οικουμενικές – αξίες και κατακτήσεις της ανεξιθρησκίας και της θρησκευτικής ελευθερίας, των δικαιωμάτων του ατόμου και του πλουραλισμού. Γι' αυτό και τα ερωτήματα που μοιάζει να κυριαρχούν στις σχετικές συζητήσεις σήμερα έχουν να κάνουν με το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του θρησκευτικού μαθήματος κυρίως και δευτερευόντως με τη διδακτική του πράξη.

Έτσι κρίνεται ορθό μέσα από προβληματισμό, γόνιμο διάλογο και υγιή ανταλλαγή απόψεων να βρεθεί μία ώριμη λύση που να παραμερίσει τα προβλήματα και την πόλωση μεταξύ των υποστηρικτών του μαθήματος και των επικριτών του και να ενταχθεί στα πλαίσια των αναλυτικών προγραμμάτων ένα εναλλακτικό μοντέλο ενός θρησκευτικού μαθήματος. Αυτό αποτελεί ζήτημα που δεν απασχολεί μόνο εκπαιδευτικούς, θεολόγους και κληρικούς αλλά επίσης κοινοβούλια αλλά και την ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα. (Π. Καλαϊτζίδης, 2004)

4. Λόγοι αλλαγής των σχολικών εγχειριδίων

Το 2006 τα ελληνικά σχολεία της χώρας μας τροφοδοτήθηκαν με τα νέα βιβλία που ήταν αποτέλεσμα εργασίας του Υπουργείου Παιδείας σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Το μάθημα των Θρησκευτικών δεν αποτέλεσε εξαίρεση σε αυτές τις ριζικές, για πολλούς, αλλαγές και καινοτομίες. Έτσι συγγράφηκαν νέα βιβλία τα οποία κλήθηκαν να αντικαταστήσουν τα παλιά, να προτείνουν νέες μεθόδους διδασκαλίας, να συμβάλλουν στην κάλυψη των παραλήψεων των παλιών αλλά και να προσπαθήσουν να εισάγουν περισσότερες γνώσεις και πληροφορίες με τρόπο που θα μεταδίδονται ευκολότερα στους μαθητές αλλά και θα τους είναι περισσότερο ευχάριστος.

Τα αίτια συγγραφής των νέων βιβλίων μπορούν να αναφερθούν και να συνοψιστούν όπως παρακάτω. Την τελευταία εικοσαετία συντελέστηκαν ραγδαίες πληθυσμιακές και μεταναστευτικές αλλαγές τόσο στον ελλαδικό χώρο, όσο και στον ευρωπαϊκό. Αυτές οι αλλαγές είχαν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία νέων πολυπολιτισμικών και πλουραλιστικών κοινωνιών. Έτσι οι κοινωνικές ισορροπίες διαταράχθηκαν, δημιουργήθηκαν νέα δεδομένα και έτσι οξύνθηκαν οι αντιθέσεις ανάμεσα στην πλειονότητα και στις πολιτισμικές μειονότητες. Επομένως δημιουργήθηκαν και αλλαγές και σε διάφορους χώρους που συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή ενός ανθρώπου.

Άμεσος ήταν και ο αντίκτυπος και στον χώρο της εκπαίδευσης και της παιδείας γενικότερα. Στα ελληνικά σχολεία στις μέρες μας υπάρχουν μαθητές από πολλά και διάφορα μέρη του κόσμου ,έτσι «πολλοί πολιτισμοί» πλέον συνυπάρχουν σε μία σχολική αίθουσα ,με διαφορετικές μητρικές γλώσσες δυσκολεύοντας το έργο του εκπαιδευτικού να προσαρμόζεται ανάλογα με συγκεκριμένους μαθητές αλλά και ταυτόχρονα να προσπαθεί να απομακρύνει τις διάφορες προκαταλήψεις και στερεότυπα που πιθανότατα να υπάρχουν από την πλευρά των μαθητών. (Νικολάου ,2000 σελ. 27-31)

Ακόμη η προώθηση της διαθεματικότητας που επιχειρείται με τη συγγραφή των ΔΕΠΠΣ δεν ήταν εφικτή με τη χρήση των παλαιών βιβλίων. Πλέον παρατηρείται προσπάθεια για την εφαρμογή της ,προσπάθεια που διαφαίνεται και από τις διάφορες δραστηριότητες που εμπεριέχονται στα νέα εγχειρίδια αλλά και από τις καθοδηγήσεις που θέτει το Υπουργείο Παιδείας και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο μέσω του βιβλίου του δασκάλου. Έτσι η εφαρμογή της νέας μεθόδου αποτελεί μία ακόμη αφορμή για την βελτίωση – αλλαγή ενός σχολικού βιβλίου.

Επίσης επιχειρείται ένταξη νέων εποπτικών μέσων για τη διδασκαλία του μαθήματος. Η εισαγωγή της στοχεύει ακριβώς στην αλλαγή φιλοσοφίας του εκπαιδευτικού συστήματος και στην προσαρμογή της μαθησιακής διαδικασίας στη διαρκώς μεταβαλλόμενη πολυδιάστατη πραγματικότητα της εποχής μας. Έτσι και το νέο ΑΠΣ αλλά και το ΔΕΠΠΣ προβλέπουν μία σειρά από δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα ακόμη και με λογισμικά μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Τέλος η εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης αλλά και η νέες μέθοδοι διδασκαλίας «επέβαλαν» τη συγγραφή νέων βιβλίων. Η παιδοκεντρικότητα πλέον αποτελεί πρωταρχικό παιδαγωγικό στόχο αλλά και η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας διαφαίνεται μέσα από τις εκφωνήσεις των δραστηριοτήτων και των ασκήσεων του σχολικού εγχειριδίου. Έτσι το παιδί αποκτά τον κεντρικό ρόλο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας αλλά και η συνεργασία των μαθητών μεταξύ τους προωθείται όσο ποτέ άλλοτε .

5. Το ΑΠΣ ΤΟΥ 1992-1993

Στα πλαίσια σύγκρισης των δύο σχολικών εγχειριδίων παραθέτουμε χαρακτηριστικά και σχόλια του ΑΠΣ του 1993 εφόσον το ΑΠΣ του 2006 προαναφέρθηκε (βλ. σελ 6).

Η σύγχρονη παιδοκεντρική αρχή που εφάρμοσε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1992-1993 επιβλήθηκε από τις κοινωνικές αλλαγές που είχαν συντελεστεί. Ο εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού συστήματος έπρεπε να πραγματοποιηθεί άμεσα γιατί σε αντίθετη περίπτωση θα πήγαινε ενάντια στην κοινωνική πραγματικότητα. Οι κοινωνικές (πολιτικές και οικονομικές) και πολιτιστικές αλλαγές που συντελέστηκαν στην ελληνική κοινωνία κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ουσιαστικά επέβαλαν τη μεταρρύθμιση αυτή στο χώρο της εκπαίδευσης. Η αρχή της παιδοκεντρικότητας εισάγεται για πρώτη φορά στα σχολικά εγχειρίδια με την αλλαγή των αρχών της δεκαετίας '90. Ουσιαστικά παρατηρείται η μετάβαση του βάρους από τη συσσώρευση πληροφοριών στην προσφορά ύλης κάτι που συμβάλλουν τόσο στην ανάπτυξη του διαλόγου όσο και της κριτικής ικανότητας του παιδιού. Όλα τα παραπάνω επιτυγχάνονται μέσω των νέων σχολικών εγχειριδίων που δημιούργησε αυτή η μεταρρύθμιση. Τα νέα βιβλία έπρεπε να εξυπηρετούν το νέο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που έπαιρνε υπόψη του τον νέο τύπο μαθητή και επιθυμούσε την προετοιμασία ανοιχτού τύπου μελλοντικού πολίτη. (Α.Φρειδερίκου, 1998, σελ. 225).

Οι νεωτερισμοί που εισάγονται με το πρόγραμμα του 1992-1993 αφορούν όχι μόνο στην ύλη αλλά και στην μέθοδο διδασκαλίας. Ειδικότερα οι οδηγίες που δίνει το βιβλίο του δασκάλου για τον τρόπο διδασκαλίας επιτρέπουν σε αυτόν την επιλογή επικαίρων θεμάτων εκτός σειράς με την

προϋπόθεση ότι θα επιτυγχάνεται ο γενικότερος σκοπός του μαθήματος .Η μεταρρύθμιση αυτή των θρησκευτικών υπήρξε αποτέλεσμα ενός έντονου προβληματισμού σχετικά με το μάθημα στο σχολείο. Δεν ήταν λίγοι οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι γονείς που εκδήλωσαν την αμφισβήτησή τους σχετικά με τη χρησιμότητά του συγκεκριμένου μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση .Στο ΑΠ του 1991-1993 ο σκοπός ορίζεται ως εξής: "Η ορθόδοξη χριστιανική αγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει σκοπό να μεταδώσει στα παιδιά στοιχεία της Ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας ". Η Ορθόδοξη Χριστιανική Αγωγή στο δημοτικό σχολείο ουσιαστικά αποτελεί το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην ελληνική εκπαίδευση και στην ορθόδοξη πίστη .(Α. Νίκας, Σύναξη σελ 112).

Ένας άλλος λόγος που οδήγησε στη μεταρρύθμιση του μαθήματος ήταν και η καθιέρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης .Πλέον το μάθημα αποκτά εισαγωγικό χαρακτήρα κάτι που έχει ως αποτέλεσμα την αποδέσμευσή του από τον ιστορισμό, την νοησιαρχία και την προσφορά μιας συστηματοποιημένης στερεότυπης γνώσης (Α. Νίκας, Σύναξη, σελ. 112). Σύμφωνα με τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι τα βιβλία της περιόδου εκείνης όφειλαν να παρουσιάσουν τις διάφορες θεολογικές έννοιες από την ορθόδοξη παράδοση και τις εμπειρίες των παιδιών επικεντρώνοντας όμως την προσοχή στην νεοελληνική κυρίως πραγματικότητα και αναφερόμενη σε καθημερινές καταστάσεις αποφεύγοντας μία αυστηρού τύπου δογματική κατήχηση .

Γίνεται σαφές ότι τα νέα βιβλία πρέπει να προκαλούν το ενδιαφέρον των παιδιών τόσο από πλευράς περιεχομένου αλλά και από αισθητικής άποψης και να αποτρέπουν τα παιδιά από την αποστήθιση .Σύμφωνα με τον κ.Μελά ,μέλος του τμήματος Α/βάθμιας εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, *«η επιλογή της ύλης των νέων σχολικών εγχειριδίων έγινε με μεγάλη προσοχή ,με βασανιστική αναζήτηση της καλύτερης λύσης .Τώρα μπορούμε να μιλάμε για πραγματικά νέα αναλυτικά προγράμματα όπου πρυτάνευσαν η εγωκεντρική και η εκκλησιαστική αρχή και έδωσαν τα αποτελέσματα που έχουμε μπροστά μας .Το αναλυτικό πρόγραμμα που συζητάμε είναι εμπλουτισμένο με αυθεντικά στοιχεία της Ορθόδοξης παράδοσης και ζωής όπως αυτά βιώνονται και διασώζονται*

στον εκκλησιαστικό και Εθνικό μας χώρο .Ταυτόχρονα λαμβάνει υπ'όψιν του την καθημερινή εμπειρία των μαθητών. Εισάγεται για πρώτη φορά το βιβλίο του δασκάλου, ένα βιβλίο με το οποίο παρέχονται βοηθητικά στοιχεία και επιπρόσθετες γνώσεις στο δάσκαλο για να διευκολυνθεί η διδακτική του εργασία» .Στο βιβλίο δασκάλου δίνονται λεπτομερείς οδηγίες για την ανάλυση του περιεχομένου του κάθε μαθήματος σύμφωνα με τις οποίες δεν προβλέπεται αποστήθιση .Τα νέα αυτά στοιχεία παρέχουν στον δάσκαλο τη δυνατότητα να οργανώσει και να διεξάγει τη διδασκαλία αποτελεσματικότερα .

Με το αναλυτικό πρόγραμμα του 1993 ο μαθητής γίνεται κέντρο της μορφωτικής λειτουργίας και ο δάσκαλος ρυθμιστής .Η εισαγωγή παιδοκεντρικών κειμένων με θέματα παρμένα από το άμεσο περιβάλλον του παιδιού έχει ως αποτέλεσμα τη σύνδεση της θρησκευτικής θεματολογίας με τα ενδιαφέροντα του .Η ύλη των βιβλίων της Ορθόδοξης χριστιανικής αγωγής της έκδοσης 1992-1993 δεν ακολουθεί τη διάταξη με βάση τους κλάδους της θεολογικής επιστήμης αλλά χρησιμοποιεί σε κάθε τάξη θεματολογία από όλους τους κλάδους της θεολογίας λαμβάνοντας πάντα υπόψη τα ενδιαφέροντα των παιδιών την ψυχοσύνθεση και τις δυνατότητές τους. Παρατηρείται ακόμα μεγάλη συνοχή και προοδευτική ανέλιξη ώστε να προχωρούν τα θέματα από τα αναλυτικότερα και ευκολότερα στα συνθετότερα και δυσκολότερα .Τέλος σε αυτό το αναλυτικό πρόγραμμα προτείνεται ακόμη αναπροσαρμογή των μεθόδων διδασκαλίας .

Το αναλυτικό πρόγραμμα του 1993 πραγματοποιεί μια ουσιαστική τομή στο μάθημα των θρησκευτικών του πρωτοβάθμιου σχολείου. Διαφοροποιεί ριζικά τη μεθοδολογία διδασκαλίας του μαθήματος (ΦΕΚ, 1993). Από το παρελθόν διατηρείται μόνο η απαραίτητη ύλη που διδάσκει το ορθόδοξο δόγμα. Τα στοιχεία που μένουν αναλλοίωτα στο μάθημα της Ορθόδοξης χριστιανικής αγωγής θα μπορούσαμε να τα ομαδοποιήσουμε ως εξής:

- Η χρήση συμβολικής, εικονικής και τυπολογικής γλώσσας.
- Το ότι δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει τις αλήθειες της πίστης τηρώντας στάση ουδετερότητας.

- Το δίλημμα αν θα πρέπει να δίδεται προτεραιότητα στη λογικότητα ή στο συναίσθημα.
- Η ταύτιση του μαθήματος από ορισμένους με το δογματισμό. (Χρ. Βασιλόπουλος, 1996 σελ 125-127)

Στο αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος θρησκευτικών της τελευταίας μεταρρύθμισης δεν αλλάζουν οι σκοποί σε σχέση με αυτούς του 1992-1993 αλλάζει όμως το περιεχόμενο του .Εμφανίζεται δηλαδή σε στήλες οι στόχοι κάθε ενότητας, οι θεματικές ενότητες του κεφαλαίου και ενδεικτικές δραστηριότητες που μπορούν να κάνουν τα παιδιά .Πολλές από τις δραστηριότητες αυτές προτείνονται ως διαθεματικές «και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της αντίστοιχης στήλης του ΔΕΠΠΣ». (ΦΕΚ σελ 17)

6. Σύγκριση των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος των θρησκευτικών του 1993 και του 2006

Έχοντας παραθέσει το ΑΠΣ του 1993 καθώς και το ΑΠΣ του 2006 θεωρούμε σκόπιμο να προβούμε σε σύγκριση των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος των θρησκευτικών έτσι ώστε να διαπιστώσουμε τις ουσιαστικές διαφορές καθώς και τις ομοιότητες που παρουσιάζουν ανάμεσά τους.

Η σύγκριση των σχολικών εγχειριδίων θα πραγματοποιηθεί αρχικά από αισθητικής και λογοτεχνικής άποψης, ενώ έπειτα θα πραγματοποιηθεί σύγκριση από πλευράς περιεχομένου και δραστηριοτήτων. Για την αποτελεσματικότερη εξαγωγή συμπερασμάτων κατά το δεύτερο μέρος της σύγκρισης, δηλαδή από πλευράς περιεχομένου και δραστηριοτήτων, θα πραγματοποιηθεί επιμέρους σύγκριση ανάμεσα σε συγκεκριμένες ενότητες των δύο σχολικών εγχειριδίων.

Ι. Σύγκριση βιβλίων από αισθητικής άποψης

Στην παιδική ηλικία οι ζωγραφιές και τα χρώματα, θα λέγαμε ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Η δημιουργία εικόνων από τους μαθητές ουσιαστικά αποτελεί έναν κώδικα επικοινωνίας, τον οποίο οι συγγραφείς των σχολικών εγχειριδίων πρέπει να εκμεταλλευθούν κατάλληλα ώστε να μεταδώσουν τα μηνύματα και τις βασικές έννοιες του μαθήματος. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι όλα τα σχολικά εγχειρίδια ανεξάρτητου των βαθμίδων στις οποίες συγκαταλέγονται περιέχουν πληθώρα εικόνων καθώς και φωτογραφιών. Φυσικά όπως γίνεται κατανοητό η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων εξαρτάται από την ηλικία των μαθητών στους οποίους απευθύνεται το συγκεκριμένο βιβλίο. Επειδή η εικονογράφηση είναι εξίσου σημαντική με το περιεχόμενο πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα και να είναι ανάλογη προς τα δεδομένα της παιδικής ηλικίας. Ειδικότερα σε μαθήματα όπως τα θρησκευτικά η εικονογράφηση καθιστά τις θεολογικές έννοιες που περιλαμβάνονται στα βιβλία, προσιτές στα παιδιά. Η εικονογράφηση δεν έχει απλά διακοσμητικό χαρακτήρα αλλά είναι σημείο αναφοράς του μαθησιακού υλικού (Ντάντης, 1993).

Η εικονογράφηση του μαθήματος θρησκευτικών τόσο της έκδοσης του 1993 όσο και του 2006 θα λέγαμε ότι παρουσιάζεται συνεπής και σύμφωνη με τον τρόπο απόδοσης των εννοιών . Η συνέπεια αφορά την σωστή επιλογή της θεματολογίας και της τεχνοτροπίας των εικόνων που χρησιμοποιήθηκαν. Οι επιμελητές των συγκεκριμένων εκδόσεων φαίνεται ότι έλαβαν σοβαρά υπόψη την αισθητική ωριμότητα της παιδικής ηλικίας σε ότι αφορά την πολυπλοκότητα των εικόνων. Πέρα από την εικονογράφηση, ακόμα και η γενικότερη αισθητική των βιβλίων συμβάλλει στην προσπάθεια προσέγγισης και προσέλκυσης του παιδιού στην μαθησιακή διαδικασία . Και στις δύο εκδόσεις αλλά κυρίως σε αυτήν του 2006 έχουμε ένα αληθινά παιδικό βιβλίο, οι εικόνες έχουν άμεση σχέση κάθε φορά με το κείμενο ενώ τα χρώματα είναι πιο ζωντανά και τα κείμενα πιο καλογραμμένα .

Σε ότι αφορά την αισθητική του σχολικού εγχειριδίου κυρίαρχο ρόλο θα λέγαμε ότι παίζει το χρώμα αφού χρησιμοποιούνται διαφορετικά χρώματα για το κείμενο και τις δραστηριότητες ενώ παρατηρούμε πολλά έντονα χρώματα στις εικόνες που περιέχονται στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο . Και οι δύο εκδόσεις των βιβλίων των θρησκευτικών χρησιμοποιούν πλούσια εικονογράφηση από την καθημερινή εκκλησιαστική ζωή προκειμένου να βοηθήσουν το παιδί να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες θρησκευτικές παραστάσεις .Ο ρυθμός μεταβολής εξέλιξης των μαθητών από τάξη σε τάξη χαρακτηρίζεται ομαλός κάτι που λαμβάνεται υπόψη από τους επιμελητές των συγκεκριμένων εκδόσεων όπου ακολουθούν τη διαδικασία εξέλιξης αυτής και εικονογραφικά .Στο σύνολό τους οι εικόνες που περιέχονται και στα δύο σχολικά εγχειρίδια είναι έγχρωμες και χαρακτηρίζονται από απλότητα ενώ ταυτόχρονα προσφέρουν ζωντανά χρώματα κάτι που έχει ως αποτέλεσμα να προκαλούν το ενδιαφέρον των παιδιών .Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία των δύο βιβλίων οι εικόνες ανήκουν κυρίως στην Κρητική Σχολή αλλά υπάρχουν και εικόνες της Μακεδονικής Σχολής . Τέλος κοινή προσπάθεια παρατηρείται από τους συγγράφεις των βιβλίων να μάθουν το παιδί να διαβάσει την εικόνα .Η συγκεκριμένη μεθοδολογία παρατηρείται σε ελάχιστο αριθμό εικόνων, ωστόσο θεωρείται κάτι το πολύ βασικό .

Πέρα από τις ομοιότητες που προαναφέρθηκαν, παρατηρούνται και αξιοσημείωτες διαφορές. Αυτές κατά κάποιο τρόπο αποτελούν την εξάλειψη των μειονεκτημάτων των βιβλίων του 1993 και μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Αρχικά από πολλές εικόνες λείπουν οι λεζάντες, κάτι που δυσκολεύει τους μαθητές στην κατανόηση τους .Ακόμα αρκετές εικόνες είναι άσχημα τυπωμένες ώστε να μην αποδίδουν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα ενώ σε κάποιες από αυτές έχουν αποκοπεί τμήματα για να τη διδάχτούν τα παιδιά στις λεπτομέρειές τους με αποτέλεσμα το παιδί να μην μπορεί να τη διαβάσει εννοιολογικά .

Τα παραπάνω μειονεκτήματα θα λέγαμε ότι εξαλείφθηκαν αισθητά στην τελευταία έκδοση, αυτή του 2006 .Χαρακτηριστικό της τελευταίας έκδοσης θα λέγαμε ότι αποτελούν τα πολύ απαλά χρώματα τα οποία εντοπίζονται κυρίως

στις μικρές τάξεις καθώς και ο περιορισμός αγιογραφιών, εύστοχες εικόνες και σκίτσα που αποτελούν βοηθητικό υλικό για το μάθημα .Κύριο χαρακτηριστικό των βιβλίων στις μεγάλες τάξεις είναι η μείωση του αριθμού των ζωγραφιών και η ταυτόχρονη αύξηση του αριθμού των Βυζαντινών εικόνων .Παρόλα αυτά ακόμα και η συγκεκριμένη έκδοση παρουσιάζει κάποια μειονεκτήματα τα οποία μπορούν να συνοψιστούν ως εξής : Σε αρκετές περιπτώσεις η ανάλυση των εικόνων δεν είναι υψηλής ποιότητας ενώ παρατηρείται αύξηση των Βυζαντινών εικόνων και μείωση των εικονογραφικών στοιχείων που ανταποκρίνονται στην ηλικία των μαθητών αυτών . Τέλος η χρησιμοποίηση στα βιβλία των εκδόσεων αυτών παραστάσεων από την καθημερινή θρησκευτική ζωή, γραφιστικών αποτυπώσεων προσώπων και γεγονότων καθώς και Βυζαντινών εικόνων, ανάλογα με την τάξη, βοηθούν το παιδί να αποκτήσει με μεθοδικό τρόπο σωστές θρησκευτικές γνώσεις .

II. Σύγκριση των βιβλίων από λογοτεχνικής άποψης

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο το οποίο πρέπει να μελετήσουμε, είναι η γλώσσα και το ύφος που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς των συγκεκριμένων σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος των θρησκευτικών. Με μια πρώτη ματιά των βιβλίων του μαθήματος και των δύο εκδόσεων, παρατηρούμε ότι αποδίδουν κατά κάποιο τρόπο και την αντίληψη που οι διάφορες εποχές έχουν για τις παιδικές ικανότητες και τον παιδικό κόσμο. Ειδικότερα η γλώσσα που χρησιμοποιείται και στα δύο σχολικά εγχειρίδια διαπιστώνουμε ότι επιτρέπει και ενθαρρύνει τη δημιουργική συμμετοχή του παιδιού στο μάθημα.

Όπως λοιπόν η εικονογράφηση έτσι και η γλώσσα που χρησιμοποιούν τα συγκεκριμένα σχολικά εγχειρίδια πρέπει να είναι διαμορφωμένη, έτσι ώστε πέρα από το να προσελκύει τα παιδιά, να είναι και προσαρμοσμένη στην ηλικία τους. Και στις δύο εκδόσεις διαπιστώνουμε ότι ο γραπτός λόγος στηρίζεται σε παραδείγματα από την καθημερινή ζωή η σε λογοτεχνικά

αποσπάσματα, σε τέτοιο βαθμό που να είναι κατανοητός από τα παιδιά. Τα γεγονότα και οι αλήθειες της πίστης μας διατυπώνονται με γλώσσα η οποία ανταποκρίνεται στην ηλικία των παιδιών και συνδέεται άμεσα με τη σημερινή πραγματικότητα. Βέβαια διαπιστώνουμε κάποιες διαφορές σε ότι αφορά τη γλώσσα που χρησιμοποιούν τα εγχειρίδια των μικρότερων τάξεων σε σχέση με αυτά των μεγαλύτερων τάξεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στα βιβλία των μικρότερων τάξεων και των δύο εκδόσεων η χρήση των εκφράσεων είναι τέτοια ώστε να γίνεται κατανοητό το περιεχόμενο ενώ ορισμένες φορές χρησιμοποιείται ορολογία η οποία βοηθά ουσιαστικά στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των μαθητών.

Σε ότι αφορά τις διαφορές ανάμεσα στα δύο σχολικά εγχειρίδια έχουμε να αναφέρουμε ότι στο βιβλίο της τελευταίας έκδοσής η επιλογή της γραμματοσειράς, τα μεγάλα περιθώρια καθώς και οι επιτυχείς λεζάντες στις εικόνες, κάνουν πιο ευχάριστο το βιβλίο και πιο χρηστικό κάτι το οποίο απουσιάζει από το βιβλίο της έκδοσης του 1993. Ωστόσο στο βιβλίο της έκτης τάξης της τελευταίας εκδόσεως η γλώσσα είναι αυστηρά θεολογική και αρκετά υψηλού επιπέδου για τα παιδιά αυτής της ηλικίας, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα οι μαθητές να δυσκολεύονται στην κατανόηση του κειμένου. Τέλος μια ουσιαστική διαφορά που εντοπίζεται ανάμεσα στα βιβλία των δύο εκδόσεων είναι η πληθώρα των λογοτεχνικών κειμένων στην έκδοσή του 1993 η οποία υποστηρίζει το περιεχόμενο της κάτι το οποίο δεν συμβαίνει και στην έκδοση του 2006. Τα συγκεκριμένα λογοτεχνικά κείμενα ανήκουν κυρίως σε σύγχρονους ποιητές.

III. Γενική σύγκριση περιεχομένων

Και στις δύο εκδόσεις των βιβλίων θρησκευτικών είναι εμφανής η αλλαγή της σκοπιμότητας διδασκαλίας του μαθήματος όχι μόνο από το ύψος αλλά και από την επιλογή και τον τρόπο ανάπτυξης των θεμάτων .Πιο

συγκεκριμένα η σύνταξη των εγχειριδίων δεν βασίστηκε στην ιστορική αρχή αλλά έγινε σύμφωνα με τις γνωστικές δυνατότητες και τις μαθησιακές ικανότητες των μαθητών . Σε ότι αφορά την έκδοσή του 1993 το υλικό διαρθρώθηκε σε κεφάλαια και σε ενότητες που περιλαμβάνουν δύο κείμενα, το ένα σχετίζεται άμεσα με τη ζωή του παιδιού ενώ το άλλο έχει χαρακτήρα χριστοκεντρικό ή εκκλησιοκεντρικό και το οποίο συνήθως προέρχεται είτε από την Παλαιά διαθήκη είτε από την Καινή διαθήκη ή ακόμη και από τα πατερικά κείμενα .Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το βιβλίο της τρίτης τάξης η παρουσίαση του μυστηρίου της βάπτισης όπου για να γίνει πιο κατανοητή στους μικρούς μαθητές το παρουσιάζει μέσα από τα μάτια του μικρού Αντρέα ο οποίος παρακολουθεί τη βάπτιση του αδερφού του και συμμετέχει και ο ίδιος .Στην συγκεκριμένη έκδοση η κατανόηση και η αφομοίωση των θρησκευτικών εννοιών επιτυγχάνεται θα λέγαμε αποτελεσματικά μέσα από τα παιδοκεντρικά κείμενα, την εικονογράφηση, τη ζωγραφική και τα λογοτεχνικά κείμενα που ανταποκρίνονται πλήρως στις ικανότητες των παιδιών της συγκεκριμένης ηλικίας .

Στα βιβλία της έκδοσης του 2006 δεν υπάρχουν χριστοκεντρικά και παιδοκεντρικά κείμενα αλλά ένα ενιαίο κείμενο όπου περιγράφεται το γεγονός .Αν και με την κατάργηση των παιδοκεντρικών κειμένων στην νέα έκδοση αποτρέπεται η σύνδεση του κάθε θρησκευτικού φαινομένου με προσωπικά βιώματα των μαθητών καθώς και με περιστατικά από την καθημερινή του ζωή, ωστόσο το κάθε γεγονός παρέχεται στους μαθητές με αφηγηματικό τρόπο και με πολύ καλή και απλή γλώσσα που το καθιστά προσιτό ως προς την αντιληπτική ικανότητα μαθητών .Με μια πρώτη ματιά μας εντυπωσίασαν στα βιβλία της Γ και Δ τάξης οι πλαγιότιτλοι οι οποίοι αποδίδουν περιληπτικά το νόημα κάθε παραγράφου καθώς και η περίληψη στο τέλος του μαθήματος με τίτλο "Με λίγα λόγια" όπου αποδίδει τα ουσιαστικά σημεία της συγκεκριμένης ενότητας .Επίσης τα πολύ εύστοχα μικρά κείμενα καθώς η γραμματοσειρά σε συνδυασμό με τα ζωντανά χρώματα τα οποία χρησιμοποιούνται στο κείμενο συμβάλλουν στην

καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου . Σε ότι αφορά τα βιβλία της Ε και ΣΤ τάξης υπάρχουν και εδώ πλαγιότιτλοι καθώς και παραθέματα και πλήθος ασκήσεων . Τα βιβλία αυτά των θρησκευτικών δίνουν στα παιδιά τη δυνατότητα να προσεγγίσουν και να αναλύσουν, πάντα με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών, το θρησκευτικό συμβολισμό της Ορθόδοξης παράδοσης .Η ύλη και στις δύο εκδόσεις είναι σχεδόν η ίδια και έχει επιλεγεί με γνώμονα τα ενδιαφέροντα και τις αναζητήσεις των παιδιών . Στα θετικά στοιχεία και των δύο εκδόσεων συγκαταλέγονται ότι οι συγγραφείς κατάφεραν να μην δώσουν ιδιαίτερη βαρύτητα σε ιστορικά στοιχεία ενώ ταυτόχρονα περιορίστηκε σημαντικά η ύλη ειδικότερα στα βιβλία της τελευταίας έκδοσης με τη συγγραφή σχετικά μικρών κειμένων .

Σε ότι αφορά τα μειονεκτήματα των δύο εκδόσεων στην έκδοση του 1993 επικεντρωνόμαστε στο γεγονός ότι μερικά θέματα παρουσιάζονται πάρα πολύ απλά ενώ σύνηθες φαινόμενο είναι σε ορισμένα θέματα να παρατηρούνται μακροσκελείς διάλογοι που έχουν ως αποτέλεσμα να καθιστούν το μάθημα ανιαρό και βαρετό για τους μαθητές .Σχετικά με την έκδοση του 2006 παρουσιάζεται εμφανής έλλειψη της διαθεματικότητας στα περιεχόμενα παρόλο που κάτι τέτοιο υποστηρίζεται από το ΔΕΠΠΣ .

IV. Σύγκριση δραστηριοτήτων

Το τελευταίο στοιχείο το οποίο εξετάζουμε κατά τη σύγκριση των σχολικών εγχειριδίων των δύο εκδόσεων είναι οι δραστηριότητες οι οποίες συμβάλλουν στην εμπέδωση των εννοιών του μαθήματος. Μέσα από τις δραστηριότητες των σχολικών βιβλίων διαπιστώνουμε διαφορές τόσο στην αντιμετώπιση του παιδιού, όσο και στην διαφορετική αντίληψη σχετικά με την εμπέδωση και την επανάληψη των εννοιών του μαθήματος. Από τη στιγμή που και στα δύο αναλυτικά προγράμματα σπουδών γίνεται λόγος για παιδοκεντρικότητα, ο μαθητής πρέπει να έχει ενεργό συμμετοχή κατά την επίλυση των δραστηριοτήτων. Γι αυτό το λόγο οι δραστηριότητες δεν

πρέπει να αφορούν κυρίως την μνήμη του μαθητή, αλλά την κρίση του και να τον προκαλούν ώστε έπειτα από έρευνα να οδηγείται στη σωστή απάντηση. Τότε μόνο μέσα από τις δραστηριότητες θα είναι εφικτή η κατανόηση των βασικών εννοιών και αξιών που περιέχονται στο μάθημα των θρησκευτικών.

Τόσο στην έκδοση του 1993 όσο και στην έκδοση του 2006 παρατηρείται πληθώρα δραστηριοτήτων, οι οποίες έχουν ως κοινό σκοπό την ενεργή συμμετοχή και δράση του μαθητή, με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στην θρησκευτική του ανάπτυξη. Οι δραστηριότητες οι οποίες περιέχονται και στις δύο εκδόσεις αφορούν συγκεκριμένους τομείς. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούμε κυρίως λεκτικές ασκήσεις όπως σταυρόλεξα, ακροστιχίδες κλπ. οι οποίες συμβάλλουν στην άσκηση της παρατηρητικότητας αλλά και στον έλεγχο για αφομοίωση όρων και ονομάτων που παρουσιάστηκαν σε κάθε διδακτική ενότητα. Ακόμη παρουσιάζονται κάποια θέματα για συζήτηση τα οποία επιδιώκουν την επανάληψη κάποιων πληροφοριών που περιέχονται στην διδακτική ενότητα, αλλά ταυτόχρονα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κριτικής ανάπτυξης των μαθητών.

Σε ότι αφορά την έκδοση του 2006 παρουσιάζεται ακόμη μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων όπως ζωγραφική, δραματοποίηση, παιχνίδια καθώς και κάποιες διαθεματικές δραστηριότητες οι οποίες αρκετές φορές υποστηρίζονται από τη μέθοδο project. Οι παραπάνω δραστηριότητες συμβάλλουν αποτελεσματικά στην καλύτερη κατανόηση του μαθήματος αφού οι μαθητές τις αντιμετωπίζουν σαν παιχνίδι και έτσι ενισχύεται το ενδιαφέρον τους για το μάθημα.

7. Σύγκριση διδακτικών ενοτήτων

Έχοντας παραθέσει τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα σχολικά εγχειρίδια των δύο εκδόσεων, θα θέλαμε να προβούμε σε μία επιμέρους σύγκριση ορισμένων διδακτικών ενοτήτων. Η επιλογή των ενοτήτων είναι από τα βιβλία και των τεσσάρων τάξεων, στις οποίες διδάσκεται το μάθημα των Θρησκευτικών. Από κάθε τάξη έχουμε επιλέξει μία ενότητα, αυτές που κατά τη γνώμη μας παρουσιάζουν τις πιο σημαντικές έννοιες και αξίες το μαθήματος.

I. Γ' ΤΑΞΗ

Ενότητα: Ο Σταυρός

Στο παλιό βιβλίο δύο ενότητες αναφέρονται στον Σταυρό. Η πρώτη η οποία έχει ως τίτλο "Η γιορτή του Σταυρού" σελ. 11 βοήθεια στα παιδιά να γνωρίσουν το ιστορικό γεγονός της ύψωσης του Τίμιου Σταυρού, ενώ αναφέρεται συνοπτικά για κάθε ιστορικό γεγονός που σχετίζεται με το σύμβολο του Σταυρού. Η δεύτερη ενότητα μαθαίνει στα παιδιά να κάνουν σωστά το σταυρό τους και τα βοηθά να συνειδητοποιήσουν ότι το σύμβολο του Σταυρού το συναντά κανείς παντού. Το ύφος και η γλώσσα της συγκεκριμένης ενότητας χαρακτηρίζεται από μια απλότητα η οποία συμβαδίζει με τη συγκεκριμένη ηλικία των μαθητών. Τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στις δύο ενότητες δεν θα λέγαμε ότι είναι ιδιαίτερα ζωντανά, ενώ οι δραστηριότητες και των δύο ενοτήτων συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση του νοήματος του κειμένου.

Στο βιβλίο της έκδοσής του 2006 στο Σταυρό αναφέρεται μια ενότητα η οποία έχει ως τίτλο: "Ο Σταυρός: Το σύμβολο των χριστιανών ". Στην συγκεκριμένη ενότητα περιλαμβάνονται δύο κείμενα. Το πρώτο αναφέρεται στη συμβολική σημασία του Σταυρού αναφερόμενο σε παραδείγματα τα οποία προέρχονται από την καθημερινή μας ζωή, ενώ το δεύτερο παρουσιάζει ιστορικά στοιχεία σχετικά με την εύρεση και την

ύψωση του Τίμιου Σταυρού. Επίσης στο παράθεμα παρουσιάζονται οδηγίες σχετικά με το πως κάνουμε το σταυρό μας, οι οποίες συνοδεύονται από την εικόνα ενός μαθητή. Στην ενότητα οι αγιογραφίες είναι σχεδιασμένες έτσι από τους επιμελητές του βιβλίου ώστε να ανταποκρίνονται στην ηλικία των μαθητών. Υπάρχει μόλις μία δραστηριότητα την οποία θα χαρακτηρίζαμε πολύ ευχάριστη για τους μαθητές, αφού τους ζητά να ζωγραφίσουν κάποια σχέδια σταυρών τα οποία τους δίνονται.

II. Δ' ΤΑΞΗ

Ενότητα: Η θεραπεία του παραλύτου

Για την Δ' τάξη του δημοτικού αποφασίσαμε να επιλέξουμε μία ενότητα που να σχετίζεται με ένα από τα θαύματα που διέπραξε ο Χριστός έτσι ώστε να δούμε πως οι συγγραφείς προσπαθούν να το μεταδώσουν στους μαθητές της συγκεκριμένης ηλικίας.

Στην έκδοση του 1993 ο τίτλος της ενότητας είναι : "Ο Χριστός συναντά τους ανθρώπους " σελ. 40. Στην συγκεκριμένη ενότητα τα παιδιά μαθαίνουν πως ο Χριστός, ενδιαφέρεται για τους αδικημένους της ζωής και ότι φροντίζει να τους ανακουφίσει. Οι σημαντικές έννοιες της αγάπης προς τον συνάνθρωπο και της φιλευσπλαχνίας γίνονται πιο κατανοητές στους μαθητές μέσα από την παρουσίαση της ιστορίας της θείας Ειρήνης, η οποία είναι ανάπηρη και ζει στη μοναξιά της. Όμως την έλλειψη ζεστασιάς έρχεται να αναπληρώσει η μικρή Βαγγελίτσα η οποία την επισκέπτεται όσο το δυνατόν πιο συχνά. Αυτή την σύνδεση με τον κόσμο του παιδιού θα την χαρακτηρίζαμε ιδιαίτερα πετυχημένη. Τα χρώματα και σε αυτό το βιβλίο δεν είναι ιδιαίτερα ζωντανά ενώ περιλαμβάνεται μόλις μια δραστηριότητα για τους μαθητές, η οποία αφορά την κατανόηση του περιεχομένου.

Στο βιβλίο του 2006 ο τίτλος της ενότητας είναι: "Ο Χριστός θεραπεύει αρρώστους" και γίνεται περιγραφή μόνο του γεγονότος της θεραπείας του παράλυτου. Η τεχνική της αφήγησης - περιγραφής σε συνδυασμό με την απλή γλώσσα που χρησιμοποιείται καθιστά το κείμενο πολύ προσιτό στους μαθητές. Η σύνδεση του κειμένου με τον κόσμο του παιδιού πραγματοποιείται στα βοηθητικά κείμενα όπου γίνεται αναφορά στην οργάνωση "γιατροί χωρίς σύνορα". Στη συγκεκριμένη ενότητα περιλαμβάνονται μόλις δύο εικόνες, ενώ επικρατεί ένα μουντό κίτρινο χρώμα το οποίο σε συνδυασμό με τα πολλά κείμενα κουράζει τους μαθητές. Τέλος υπάρχει μόλις μία δραστηριότητα η οποία δεν έχει επαναληπτικό χαρακτήρα αλλά συμβάλλει στην ελεύθερη δημιουργική έκφραση των μαθητών.

III Ε' ΤΑΞΗ

Ενότητα: Αγία-Σοφία

Στο βιβλίο της Έ τάξης του δημοτικού αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με την ενότητα της Αγίας Σοφίας για να δουν πως οι συγγραφείς μεταδίδουν στοιχεία για σημαντικά ιστορικά μνημεία τα οποία σχετίζονται με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη.

Στο βιβλίο του 1993 η ενότητα έχει ως τίτλο "Η Αγία- Σοφία το μέγα μοναστήρι" σελ. 119. Σκοπός της συγκεκριμένης ενότητας είναι να εκτιμηθεί η μεγάλη καλλιτεχνική αξία του ναού και να γνωρίσουν τα παιδιά πολλά στοιχεία για την δομή του, κάτι που επιτυγχάνεται μέσα από τις λεπτομερείς περιγραφές σχετικά με τον τρόπο κατασκευής και τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν. Ένα στοιχείο που μας έκανε εντύπωση είναι ότι η αναφορά στο όνομά του Ιουστινιανού περιορίζεται μόλις σε μία σειρά όπου

και δηλώνεται ότι υπήρξε αυτός που φωτίστηκε να κτίσει την Αγία Σοφία. Η ενότητα συμπληρώνεται με ένα απόσπασμα από έργο του Ν. Κοντόπουλου όπου περιγράφεται το κάλλος της Αγίας Σοφίας. Υπάρχει πληθώρα εικόνων , οι αναλύσεις των οποίων δεν είναι ιδιαίτερα καλές.

Στο βιβλίο του 2006 η ενότητα έχει ως τίτλο "Αγία Σοφία: Ένα θαύμα τέχνης" σελ. 68. Η ενότητα αρχίζει με αφόρμηση την ιστορία της μικρής Ειρήνης, που παρουσιάζεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον στους μαθητές. Πιο συγκεκριμένα η Ειρήνη που επισκέφθηκε την Πόλη έφερε φωτογραφίες και συζητούν όλοι μαζί στην τάξη για την Αγία Σοφία. Έπειτα αναφέρεται διεξοδικά το ιστορικό της ανέγερσης και των εγκαινίων του ναού καθώς και ο ρόλος του Ιουστινιανού. Πέρα από την λεπτομερή περιγραφή του ναού, περιέχονται στοιχεία σχετικά με πρόσωπα και γεγονότα που συνδέθηκαν με την ιστορία του. Η ενότητα συμπληρώνεται με ένα αξιοπρόσεχτο παράθεμα το οποίο περιλαμβάνει αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά του ναού. Στη συγκεκριμένη ενότητα περιλαμβάνονται τρεις δραστηριότητες , μία αντιστοίχισης, μία αναζήτησης πληροφοριών μέσω του διαδικτύου και τέλος μια δημιουργίας ενός ψηφιδωτού. Αναμφισβήτητα θα χαρακτηρίζαμε και τις τρεις δραστηριότητες ιδιαίτερα εύστοχες. Σε ότι αφορά τις εικόνες, χαρακτηρίζονται από ικανοποιητική ανάλυση ενώ συνοδεύονται από κατατοπιστικές λεζάντες. Αρνητικό χαρακτηριστικό και στις δυο εκδόσεις αποτελεί η μεγάλη έκταση της ενότητας (4 σελίδες), κάτι που μπορεί να προκαλέσει την αδιαφορία από πλευράς των μαθητών.

IV. ΣΤ΄ ΤΑΞΗ

Ενότητα: Ο Εσπερινός

Στο βιβλίο της ΄ΣΤ τάξης δημοτικού θα ασχοληθούμε με την ακολουθία του Εσπερινού.

Στο βιβλίο του 1993 η ενότητα έχει ως τίτλο:" Ο Εσπερινός της Μαρίνας" σελ. 150. Στην συγκεκριμένη ενότητα ο Εσπερινός παρουσιάζεται μέσα από τα μάτια της μικρής Μαρίνας του ακολουθώντας τη γιαγιά της βρίσκεται μέσα στο ναό και παρατηρεί όλα τα δρώμενα που συμβαίνουν εκεί. Με αυτόν τον τρόπο αναφέρονται και διάφοροι ύμνοι και ευχές που φτάνουν στα αυτιά της Μαρίνας. Ουσιαστικά αυτό που επιδιώκεται είναι τα παιδιά τοποθετώντας τον εαυτό τους στη θέση της Μαρίνας να ευαισθητοποιηθούν και να συμμετάσχουν στην ακολουθία του Εσπερινού. Την εικονογράφηση της ενότητας θα την χαρακτηρίζαμε πενιχρή ενώ η ενότητα συμπληρώνεται με δύο δραστηριότητες, μία επανάληψης και μία που αφορά προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών.

Στο βιβλίο του 2006 η ενότητα έχει ως τίτλο "Η αλήθεια εκφράζεται με ύμνος στη λατρεία" σελ 78. Το μυστήριο του εσπερινού περιγράφεται μέσα από την επίσκεψη μιας παρέας στο Πήλιο. Αρχικά αφού δίνεται ο χρωματισμός του ηλιοβασιλέματος και περιγράφεται με ωραία χρώματα η ατμόσφαιρα ακολουθεί η τέλεση του εσπερινού όπου και ονομάζονται οι κυριότεροι οι ύμνοι που ακούγονται. Στη συνέχεια ακολουθεί ένας διάλογος της παρέας με τον ιερέα, όπου λύνονται απορίες σχετικά με τις λατρευτικές συνάξεις της Εκκλησίας, την αξία των ύμνων, τη σημασία του εσπερινού καθώς και των ακολουθιών που υπάρχουν στη ζωή της Εκκλησίας. Με την χρησιμοποίηση απλής γλώσσας στους διαλόγους το μάθημα γίνεται ιδιαίτερα ευχάριστο για τους μαθητές. Τόσο την εικονογράφηση όσο και τις δραστηριότητες που συμπληρώνουν την ενότητα θα τις χαρακτηρίζαμε ικανοποιητικές.

8. Συμπεράσματα

Σε ότι αφορά τη διδασκαλία των Θρησκευτικών στην Αβάθμια εκπαίδευση ,θεωρούμε πως από τη στιγμή που διασφαλίζεται η ελεύθερη επιλογή θρησκείας από οποιονδήποτε πολίτη της χώρας , βάσει του Ελληνικού Συντάγματος που επιτρέπει την Ανεξιθρησκεία, είναι χρήσιμο να διδάσκεται το μάθημα στους μαθητές του Δημοτικού. Αυτό γιατί προβάλλει και προωθεί αρχές που θεωρούνται ορθές για την ομαλή ένταξη του ατόμου στην κοινωνία και τη διασφάλιση υγιών κοινωνικών σχέσεων με τους συμμαθητές ,επομένως και με τους συνανθρώπους. Αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ΑΠΣ που να ενισχύει όλα τα παραπάνω και να εκφράζεται μέσα από ένα κατάλληλο σχολικό εγχειρίδιο. Θεωρούμε ότι με την τελευταία έκδοση του σχολικού βιβλίου έχει επιτευχτεί σε ένα σημαντικό βαθμό ο παραπάνω στόχος. Αυτό γίνεται εμφανές αφού απουσιάζουν οι καθαρά ιστορικές και χριστοκεντρικές παρεμβάσεις ενώ προωθούνται αξίες και αρχές που σχετίζονται με τη αγάπη ,τη φιλευσπλαχνία και το σεβασμό προς το συνάνθρωπο.

Αναφορικά με τα νέα σχολικά εγχειρίδια των Θρησκευτικών για πρώτη φορά απομακρύνονται από το σταθερό διαχρονικά περιεχόμενο της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής, με μοναδική παιδαγωγική και διαπλαστική δύναμη, και προσαρμόζονται στο αίτημα της «πολυπολιτισμικότητας» κατά τις επιταγές της «Παγκοσμιοποίησης». Αποβάλλουν τον ομολογιακό και κατηχητικό χαρακτήρα του μαθήματος και ενισχύουν τα γνωσιολογικά και θρησκευσιολογικά στοιχεία. Αυτό συμβαίνει διότι πλέον το περιεχόμενο δεν αποτελείται μόνο από παράθεση ιστορικών και θρησκευτικών στοιχείων για το Χριστιανισμό αλλά επίσης προωθείται η κριτική σκέψη μέσα από σύνολο δραστηριοτήτων και σχολιασμό ιστορικών πηγών. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται μια πιο σφαιρική μόρφωση του ατόμου η οποία δεν βασίζεται σε δογματικές αντιλήψεις που αφορούν τη θρησκεία αλλά ενεργό ρόλο πλέον παίζει η κριτική ικανότητα του μαθητή, όπως και οι δυνατότητες που του

δίνονται να την αξιοποιήσει επαρκώς. Προωθούν νέες μεθόδους διδασκαλίας αλλά και καινοτόμες μαθησιακές διαδικασίες ,σύμφωνα με τις επιταγές της σύγχρονης Παιδαγωγικής Επιστήμης και τις βασικές ιδέες που τη χαρακτηρίζουν στις μέρες μας. Πιστεύουμε ότι ήταν απαραίτητη, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ,η αλλαγή του σχολικού βιβλίου εξαιτίας όλων των αλλαγών που έχουν επέλθει στην κοινωνικοπολιτική ζωή . Τα νέα σχολικά εγχειρίδια είναι σαφώς καλύτερα από αυτά του 1993 τόσο από αισθητικής άποψης όσο και από άποψης ποιοτικού περιεχομένου και εποικοδομητικών δραστηριοτήτων ,εναρμονισμένα με τις καινοτόμες απόψεις που χαρακτηρίζουν την Παιδαγωγική. Είναι εμφανής η επιρροή των σκοπών του ΔΕΠΠΣ κυρίως μέσα από τις δραστηριότητες αλλά και τις καθοδηγήσεις του βιβλίου του δασκάλου.

Όμως ,κατά την επιμέλεια του σχεδιασμού αυτών των δραστηριοτήτων δεν λήφθηκε υπόψη ο χρόνος που έχει στην διάθεση του ο εκπαιδευτικός για να τις πραγματοποιήσει πχ. Δραστηριότητες δραματοποίησης, παιδικών παιχνιδιών κτλ. Θεωρούμε ακόμη ότι για την ανάδειξη όλων των δυνατοτήτων του σχολικού εγχειριδίου πρέπει να επιμορφωθούν κατάλληλα το σύνολο των ενεργών εκπαιδευτικών καθώς και των μελλοντικών. Η επιμόρφωση σχετικά με τα νέα βιβλία σε ότι αφορά το επίπεδο των φοιτητών , αρκέστηκε σε ένα σεμινάριο μόλις δύο ωρών που αφορούσε το σύνολο των καινούργιων σχολικών εγχειριδίων.

Όπως έχουμε αναφέρει και προηγουμένως η διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών από πολλούς χαρακτηρίζεται δύσκολη. Δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν ότι υπάρχει ελλιπής επιμόρφωση σε ότι αφορά τη διδακτική του συγκεκριμένου μαθήματος. Κρίνουμε λοιπόν απαραίτητη την εισαγωγή ενός υποχρεωτικού μαθήματος που θα αφορά την διδακτική των θρησκευτικών στα παιδαγωγικά τμήματα δημοτικής εκπαίδευσης. Στο συγκεκριμένο μάθημα θα πρέπει να παρέχονται οι κατάλληλες γνώσεις προς τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς σχετικά με την ύλη, την μεθοδολογία και τις αρχές που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν την διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος. Επίσης είναι ιδιαίτερα σημαντική η επιμόρφωση σχετικά με την

εισαγωγή της διαθεματικότητας στο συγκεκριμένο μάθημα. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι ώστε να μπορούν να αξιοποιήσουν και να υλοποιήσουν τις διαθεματικές δραστηριότητες. Τέλος θα πρέπει να δίνονται οι κατάλληλες οδηγίες σχετικά με την αντιμετώπιση παιδιών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα, κάτι που προβληματίζει ιδιαίτερα τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς. Η ύπαρξη αλλόθρησκων μαθητών μέσα στη σχολική τάξη, απαιτεί και την ανάλογη συμπεριφορά και αντιμετώπιση από τον εκπαιδευτικό. Σε ότι αφορά τους εν ενεργεία εκπαιδευτικούς, οι παραπάνω γνώσεις θα μπορούσαν κάλλιστα να αφομοιωθούν μέσα από κάποια επιμορφωτικά σεμινάρια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ Εθνοσυνέλευση Επιδαύρου ,Τίτλος Α, τμήμα Α, παράγραφος α΄.

Βασιλόπουλος Χ., Θρησκευτική Αγωγή και Αυτονομία, Εκδ .Αφων Κυριακίδη , Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1996

Καζλάρη Πηγή, Τα Καινούργια Βιβλία των Θρησκευτικών του Δημοτικού, περ. Σύναξη τ.66, Αθήνα 1999

Καλαϊτζίδης Παντελής, Εισήγηση σε Διεθνές Επιμορφωτικό Σεμινάριο : *Ορθοδοξία και Παιδεία. Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ταυτότητας και πολιτισμού*, Βόλος 2004

Κόπτης Α. ,Τα Βιβλία των Θρησκευτικών του Δημοτικού Σχολείου της Περιόδου 1977-2007 , University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2007

Νίκας Α. , Το νέο Α.Π. του μαθήματος των Θρησκευτικών στην Α/ βάθμια Εκπαίδευση, περ. Σύναξη τ.47

Νικολάου ,Γ., Ένταξη και Εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο .Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 2000

Ντάντης Σ, Μία Ριζική Αναθεώρηση, από την Ημερίδα του Συλλόγου Μεταπτυχιακών Σπουδαστών της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ ,Μάρτιος 1994 με Θέμα : Το Μάθημα των Θρησκευτικών στην Α/βάθμια Εκπαίδευση

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ, www.pi-schools.gr

Περσελής Π. Εμμανουήλ, Χριστιανική Αγωγή και Σύγχρονος Κόσμος, Αρμός, Αθήνα 1994.

Φρειδερίκου Α.- Φ. Φολέρου- Τσερούλη, «Οι Δάσκαλοι του Δημοτικού Σχολείου». Εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1991

Χαρίτος Χαράλαμπος, Όψεις Νεοελληνικής Εκπαίδευσης , Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας 2007.

